

PUIG CASTELLAR (BIOSCA, LA SEGARRA). UN CASTELLUM DE LA SEGONA MEITAT DE SEGLE II AC A L'INTERIOR DE CATALUNYA*

Joaquim Pera ^a, César Carreras ^a, Esther Rodrigo ^b, Núria Romaní ^{a, b}, Núria Padrós ^a,
Gemma de Solà ^a, Josep Guitart ^a

RESUM

Les excavacions a Puig Castellar de Biosca han posat al descobert les restes del que havia estat un castellum o fortalesa militar dels primers temps de la conquesta romana a les Terres de Ponent, un establiment de marcat caràcter estratègic. Els treballs d'excavació han permès documentar un sòlid edifici en el cim del turó, fonamentat amb grans blocs de pedra, que mostra diverses dependències disposades entorn d'un pati central on també apareix una cisterna retallada en el terreny natural. Tot el conjunt es troba delimitat per una muralla d'1,20 m d'amplada, amb 4 torres documentades fins ara, que ressegueix i fortifica el turó on s'ubica el jaciment. L'extensió del perímetre murat és d'1,6 hectàrees. Els materials ceràmics mostren un horitzó cronològic ben definit entre el 150 i el 100 aC. L'abandonament final coincideix amb la fundació de la ciutat romana de Iesso (Guissona).

PARAULES CLAU

Conquesta romana, Hispania Citerior, castellum, segle II aC.

ABSTRACT

The excavations in Puig Castellar of Biosca discovered remains of a castellum or military fortress of the early period of the Roman conquest in inland region of Lleida. It is a settlement with an evident strategic function. Excavation works documented a solid construction on the top of the hill, built with large blocks of stone. Its layout shows a series of rooms around a central backyard with a cistern cut into the natural rock. The whole site is surrounded by a wall of 1,2 m width and at least 4 towers documented so far, which follows and defends the hill where the fortress is located. The extension of the site considering the perimeter wall is 1.6 hectares. Pottery found offers us a chronological horizon between 150 and 100 BC. The site was later abandoned whereas the close Roman city of Iesso (Guissona) was being founded.

KEYWORDS

Roman conquest, Hispania Citerior, castellum. II century BC.

a. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)
b. Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

*Aquests treballs s'inscriuen en el projecte del MINECO: HAR2012.37003-C03-01 i formen part del Projecte Quadriennal de Recerca Arqueològica 2014/100904 "Primers models d'ocupació romana a Catalunya (segles II-I aC)"

Aquesta comunicació mostra els primers resultats de les campanyes d'excavació de 15 dies fetes els anys 2012, 2013 i 2014 en el jaciment de Puig Castellar, municipi de Biosca (la Segarra). Aquests treballs són dirigits per la Universitat Autònoma de Barcelona en col·laboració amb el Patronat d'Arqueologia de Guissona i de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC). Treballs subvencionats pel MINECO i la Generalitat de Catalunya.

SITUACIÓ I ANTECEDENTS

Puig Castellar de Biosca és el topònim oficial del turó on s'ubica el jaciment, però en els àmbits local i comarcal, el paratge també és conegut amb altres denominacions, com ara la Guixera de Talteüll o Guixot de la Peixera. El jaciment es troba situat en un turó de 504 msm (362048.953,4631916.247 UTM) que presenta en el seu cim una petita plataforma relativament plana. El turó es troba delimitat per dos cursos fluvials, actualment molt estacionals: al nord, la riera de Biosca i al sud, el riu Llobregós, afluent del Segre. Puig Castellar es troba en el punt just on s'uneixen ambdós rius (figura 1).

Els vessants del turó són molt pronunciats per la banda nord, mentre que a la resta van baixant suament fins a trobar les barrancades que menen fins al Llobregós, a excepció de la banda est, que és més planera, i on trobem els accessos al jaciment. La composició geològica del turó Puig Castellar és de guixos, unes formacions geològiques molt peculiars que també mostren molts altres turons que jalonem el riu Llobregós en la zona segarrena. Aquesta composició geològica ha fet que el turó no hagi tingut gaires afectacions antròpiques al llarg dels segles i que hagi quedat preservat de la intensiva agricultura mecanitzada dels darrers decennis. La pobra composició del subsòl ha afavorit el desenvolupament d'una vegetació baixa de tipus herbaci, amb matoll i carrasca, sense que s'hi hagi pogut desenvolupar el típic bosc d'alzina d'aquest indret de la Segarra. El domini visual d'una bona part de la vall del Llobregós, important via de comunicació entre la zona de l'Alta Segarra (Calaf-els Prats de Rei) i el Segre, confereix al jaciment de Puig Castellar una situació estratègica privilegiada

pel control d'aquest eix de comunicacions entre la costa i l'interior del país; des de Puig Castellar també es controla l'accés a la plana de Guissona, que es troba a 6 km.

El jaciment ha estat molt freqüentat des d'antic per aficionats a l'arqueologia de la comarca, sobretot de les veïnes poblacions de Torà i Guissona. A la dècada dels 70, fins i tot s'hi havien practicat excavacions incontrolades que havien deixat al descobert algunes pedres i un paviment, avui desintegrat. El jaciment ha fornit també algunes petites col·leccions particulars de monedes i ceràmiques. Cal remarcar que en els darrers anys el jaciment havia estat sotmès a una contínua activitat clandestina de buscadors de metalls, una pràctica que tot sembla indicar que s'ha atenuat des que s'ha iniciat l'excavació. El jaciment era conegut des de feia diverses dècades i erròniament catalogat a la bibliografia com a poblat ibèric sense gaires arguments per sustentar aquesta adscripció cultural més que la seva ubicació elevada i la presència d'alguns materials com ceràmiques de vernís negre, pintada de tradició ibèrica i molta àmfora de boca plana i itàlica.

DESCRIPCIÓ DEL JACIMENT

A partir d'una primera prospecció i de la dispersió de materials en superfície es va procedir a dividir el jaciment en 4 sectors: A, B, C i D (figura 1).

El sector A correspon a una zona perifèrica que es troba uns 100 m abans d'arribar al recinte murat del jaciment, al costat esquerre de l'actual camí d'accés. La prospecció superficial d'aquest sector mostra una gran dispersió de ceràmica i, com a mínim, una paret. Recentment, la zona ha quedat molt alterada pels treballs agrícoles mitjançant els quals es pretenia posar aquesta parcel·la en conreu, i s'han destruït algunes de les restes que antigament havien estat visibles.

El sector D correspon a un esperó del mateix turó de Puig Castellar que es projecta vers el NW. La zona resulta de difícil accés ja que té uns pendents força pronunciats i hi trobem també una dispersió de materials en superfície i una paret visible. L'existència d'una trinxera de la Guerra Civil rodejant el cim permet observar una sedimentació arqueològica antiga

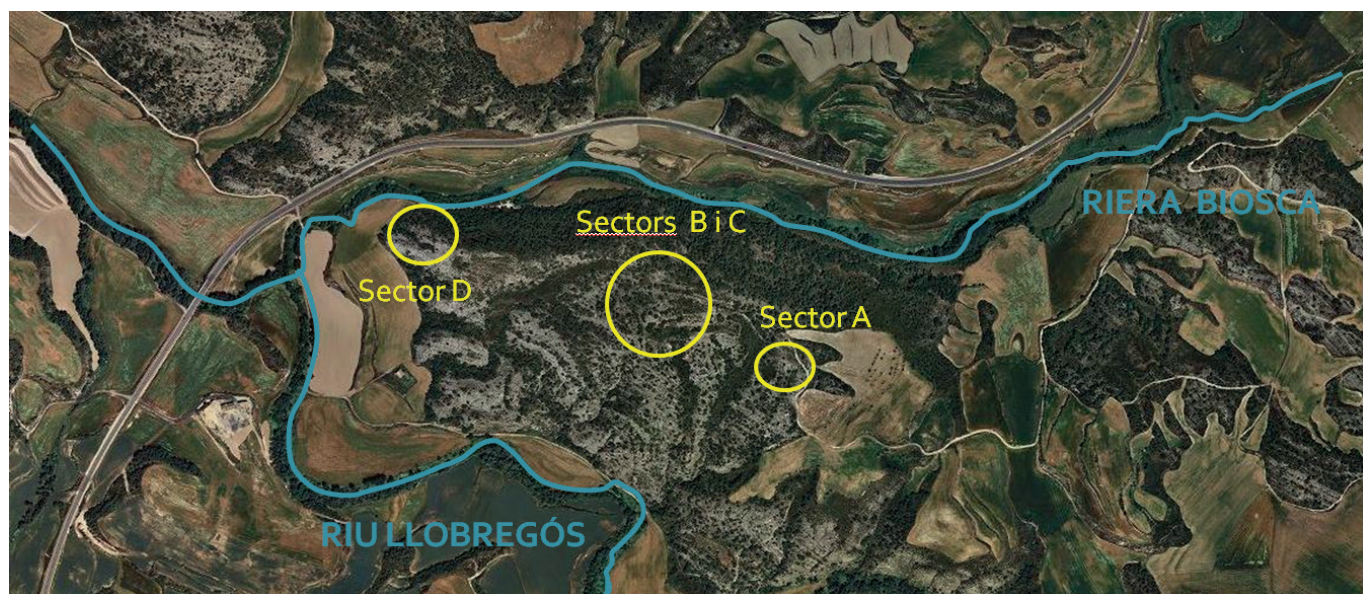

Figura 1. Situació de Puig Castellar de Biosca, emmarcat pel riu Llobregós i la riera de Biosca, amb els quatre sectors del jaciment.

similar a la de la resta del jaciment. En aquest sector tenim indicis que hi va haver un assentament del bronze final anterior a l'ocupació romana, tal com suggereix la troballa de ceràmiques a mà, en superfície.

Els sectors B i C és on hem centrat els treballs d'excavació d'aquests darrers anys i corresponen a la part més important de l'assentament romà.

SECTOR B. EDIFICI PRINCIPAL

El sector B (figura 2) correspon a la part superior del turó de Puig Castellar que, com hem dit, presenta una àrea relativament plana d'uns 600 m²; més enllà d'aquesta plataforma la topografia mostra un lleuger desnivell en tres dels seus vessants, a excepció del vessant nord on hi ha un tall molt abrupte. Les restes conegudes fins ara s'adapten a aquests desnivells mitjançant un sistema de terrasses.

A la part superior del turó vam obrir una extensa àrea d'excavació de 30 x 40 m (1200 m²) on hem centrat els treballs d'aquestes tres campanyes. A partir de l'extracció dels nivells superficials d'origen vegetal, d'uns 20 cm de potència mitjana, van quedar immediatament a la vista parets antigues corresponents als fonaments de l'establiment romà. Entre el material arqueològic més abundant d'aquest nivell superficial destacaven, a més de la ceràmica, centenars de fragments de paviment del tipus terratzo blanc i *cocciopesto*, així com també d'estuc mural pintat, motllurat i d'*opus signinum* parietal. Enllestida l'extracció d'aquesta primera capa, en alguns punts ja aflorava el terreny natural format per guixos, fet que indicava un alt grau d'arrasament de les estructures. Tot i així, a bona part del sector s'havien preservat les filades de pedra corresponents a la fonamentació de l'edifici. En els casos que fins i tot aquesta fonamentació havia desaparegut, va ser possible refer el traçat dels murs a partir dels negatius de les seves trinxeres, cosa que va permetre'ns resseguir d'una manera bastant precisa la planta de l'edifici i definir alguns espais. En síntesi, la planta ens indica l'existència d'un gran edifici distribuït en habitacions (11 documentades fins ara) de diferents dimensions, organitzades a l'entorn d'un pati obert, d'aproximadament 100 m² (àmbit 3); aquest pati sembla que disposava d'un peristil o corredor (àmbit 6) en els costats nord i oest. Al lateral sud d'aquest pati també s'ha identificat una gran cisterna excavada a la roca natural que devia abastir d'aigua l'establiment. Tot i que encara no hem pogut completar la planta sencera d'aquest edifici, ja que actualment es troba en curs l'excavació, podem avançar quasi amb total seguretat que som davant les restes del que hauria estat l'edifici principal (principia), on s'ubicaria el *praetorium* del complex militar.

DESCRIPCIÓ DELS ÀMBITS DOCUMENTATS FINS ARA (figura 3)

Àmbit 1. Habitació de 6,67 x 4,40 m (16,18 m²); es troba a l'ala est i apareix arrasada al nivell dels fonaments; amb desnivell vers el NW provocat per l'erosió. En un extrem s'ha conservat in situ una petita part del paviment original de *cocciopesto*, sense preparació.

Àmbit 2. Habitació de 5,30 x 4,70 m (29,4 m²); es troba a l'ala est i apareix arrasada al nivell dels fonaments; presenta un cert desnivell vers el NW provocat per l'erosió. Per alguns indicis, sembla que originalment havia estat pavimentada amb

cocciopesto.

Àmbit 4. Habitació de 5,90 x 4,70 m (27,73 m²). Es troba a l'ala est i està gairebé arrasada al nivell de les fonamentacions. Com a particularitat d'aquest àmbit hem de destacar la conservació d'una part del seu paviment original. És tracta d'un paviment de terratzo blanc. Els seus components bàsics són la calç i la pedra blanca (calcària fossilífera amb foraminífers). L'estat de conservació és molt precari, amb greus deformacions (figura 4), com a conseqüència d'haver-se construït directament sobre el terreny natural, sense un rudus de fonamentació, fet que li dóna una feblesa estructural evident que ha incidit negativament en la seva conservació. Tot i així, podem afirmar que el paviment és tècnicament d'una alta qualitat, ja que tots els seus components resten ben cimentats i cohesionats i mostren encara una superfície llisa i polida. Durant el procés d'extracció de la capa superficial que cobria aquesta habitació, van ser recuperats centenars de fragments del paviment a què fem referència i que havien estat arrancats del seu emplaçament original per l'acció de les arrels.

Àmbit 5. Habitació rectangular de 7,35 x 3,38 m (24,84 m²) que es troba a l'ala est de l'edifici i que tanca per aquesta banda l'estructura del pati obert. No s'hi han trobat indicis de paviment.

Àmbit 7. Aquest espai de 20 x 5 m (aproximadament 102 m²) queda, per ara, ben delimitat. La seva paret nord tancava el pati pel sud. La troballa d'una vintena de tesselles blanques i molta ceràmica triturada ens fa suposar que originalment anava pavimentat amb un *cocciopesto* tessel·lat. L'existència d'un petit muret molt arrasat i sense fonamentació fa pensar en alguna mena de compartimentació interna.

Àmbit 13. Habitació de 5,69 x 4,60 m (26,26 m²) que es troba a l'ala est i veïna de l'àmbit 8, mostra una forta erosió, que fa difícil concretar-ne el nivell d'ús; possiblement pavimentada.

Àmbit 8. Aquesta habitació de 5,35 x 5,62 m (29,53 m²), veïna de l'àmbit 9, mostra una forta erosió, que fa difícil concretar el seu nivell d'ús, ja que sota la capa vegetal que la cobria ja afloraven les vetes de guix natural.

Àmbit 9. Es tracta d'un gran àmbit, de 17,73 x 5,69 m (100,88 m²), per ara de funció incerta, que mostra signes evidents de destrucció per un incendi. Uns nivells cremats de més d'1 metre de potència són indicatius del col·lapse d'aquesta part de l'edifici, que pensem que podria tenir una primera planta o entresolat, tal com també ho suggereixen els gruixos d'algunes de les parets de carreus que li fan de fonament. No s'han trobat restes de teula, fet que indica que la coberta podia haver estat de tipus vegetal. En els nivells de destrucció hi ha una gran quantitat d'argila cremada, barrejada amb paquets de cendra i restes de bigues carbonitzades. Entre el material destaca una gran quantitat d'àmfora ibèrica cremada i ceràmica de vernís negre. Aquest àmbit s'adapta a la topografia natural del turó a una cota més baixa que els altres edificis, configurant una segona terrassa. És gràcies a aquest desnivell que s'han conservat nivells d'habitació o d'abandonament d'una certa potència. Posteriorment a l'incendi es remodela l'àmbit reduint-lo a la meitat i fent-lo més estret, 17,73 x 3,10 m (55,87 m²). Aquesta segona fase constructiva aprofitarà algunes de les parets mestres de la fase anterior, que mostren en la seva cara interna signes clars d'haver estat en contacte amb el foc. La destrucció tan sols va afectar l'àmbit 9, mentre que les ha-

Figura 2. Vista aèria del sector B.

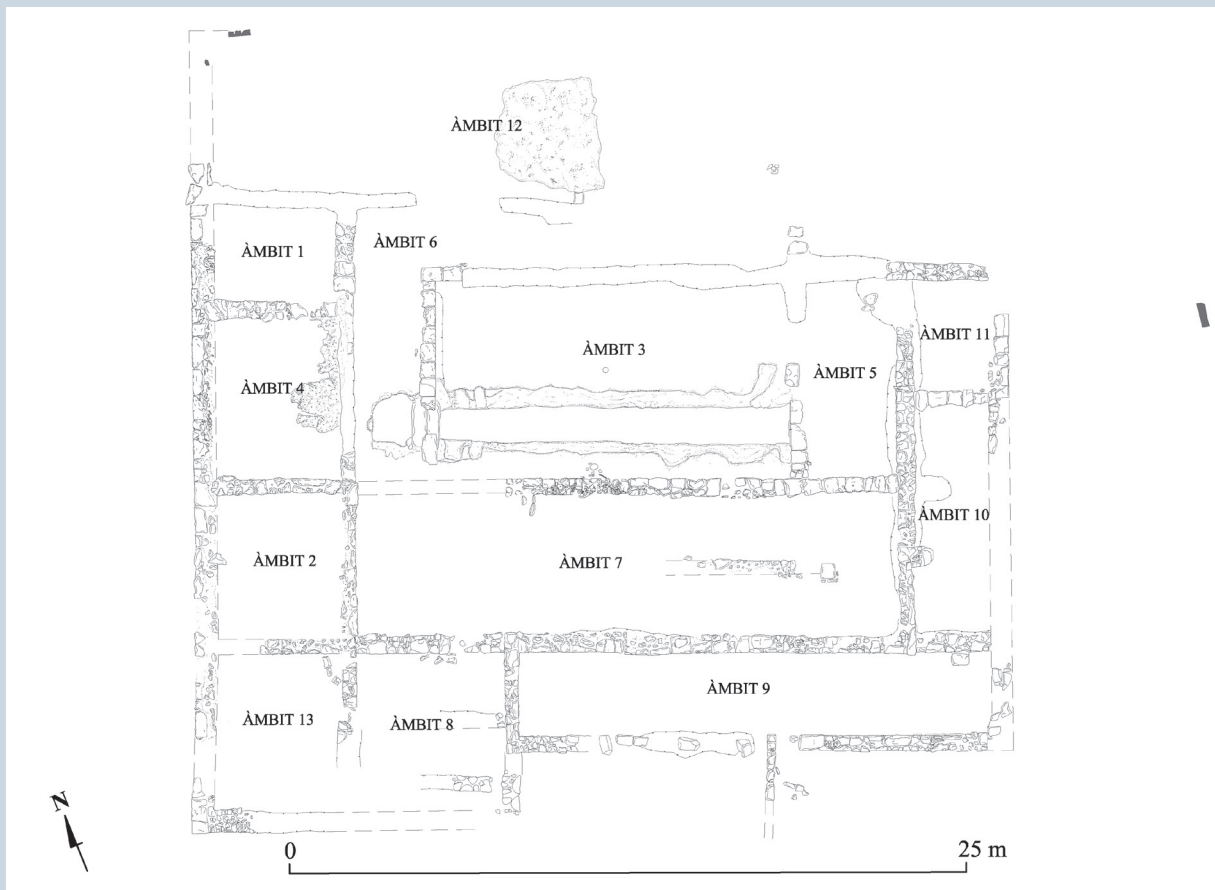

Figura 3. Planta general. Sector B 2014, amb els números d'àmbit indicats.

Figura 4. Àmbit 4. Paviment de terratzo blanc, encara in situ.

bitacions veïnes sembla que quedaren al marge de l'incendi, un fet que ens fa pensar que aquest fou accidental.

Àmbit 12. És un àmbit poc definit del qual només és coneix el límit sud. Es troba a la part més alta del turó i, per tant, la que es troba més malmesa i arrasada per l'erosió. Tot i així, hem pogut resseguir bona part del seu paviment, un dels més extensos (i més degradats) de tot el complex. Originalment, aquest paviment havia de ser d'una gran qualitat, fet amb ceràmica triturada i dos tipus de pedra: una de blanca (calcària amb foraminífers) i una de negra (metapelita amb andalusita), que configuraven un paviment cromàticament ben resolt (vermell-blanc-negre), però que malauradament es troba totalment desintegrat; com tots els altres es va construir directament sobre el terreny natural sense preparació de cap mena. Àmbits 10 i 11. Són dos àmbits encara per definir, que es troben en procés d'excavació. Estan conservats a nivell de fonamentació i no mostren indicis d'haver estat pavimentats.

Àmbit 6. Possiblement es tracta d'un corredor o peristil en forma de L que resseguia el pati pels seus costats nord i oest.

Àmbit 3. Pati i cisterna. Espai identificat com un pati obert, de 13,23 x 7,35 m (97,2 m²). Tot sembla indicar que constituïa un element central entorn del qual es disposaven les habitacions fins ara descrites, algunes separades d'aquest pati per un corredor o peristil (àmbit 6). Concloua l'extracció de la capa vegetal, es va detectar que en bona part de l'espai afloraven els guixos naturals del turó. L'existència d'aquest estrat geològic en el punt més elevat indica que gairebé s'ha perdut qualsevol estrat arqueològic que s'hi pogués haver conservat, amb excepció d'aquells que tallaven els nivells geològics, que majoritàriament eren forats i desgastats, reblerts de terres argiloses. Entre aquests, destacava una àmplia franja ubicada al sector meridional de l'àmbit, formada per argiles que, per la seva coloració, contrastaven clarament amb el nivell geològic blanquinós anteriorment citat. Per la seva disposició rectangular i extensió, vam interpretar que aquest estrat podia ser indicatiu de l'existència d'una estructura construïda, tal vegada una cisterna, com tenen altres establiments romans en altura de característiques semblants (Can Tacó, Sant Miquel de Sorba). Per resoldre aquest interrogant, es va procedir a excavar aquest nivell i així es va confirmar l'existència d'una cisterna en aquest punt. Aquesta es troba directament retallada a la roca natural de guix i no presenta cap mena de revestiment que contribuís a la seva impermeabilització com a estructu-

ra hidràulica. Les seves dimensions són: 13 m de llargada, 1,7 m d'amplada i 1,8 m de fondària i li estimem una capacitat d'uns 33 m³, 33.000 litres d'aigua. La cisterna mostra dos nivells de rebliment ben definits: el nivell inferior, d'entre 20-40 cm de potència, amb presència de ceràmica, que correspon segurament a un nivell d'ús de la fase final de l'establiment, moment en què devia deixar-se de fer el manteniment. La resta és un nivell d'argiles molt potent, d'aproximadament 1,5 m on s'identifiquen clarament restes de tovots i diversos fragments de revestiment parietal i de sostre de calç, alguns dels quals voltats o motllurats, i amb poc material ceràmic. En el moment d'ús, la cisterna devia anar tapada per lloses de pedra, tal com semblen indicar uns encaixos visibles en els laterals de l'estructura i una d'aquestes lloses trencada i caiguda al seu interior. Amb els indicis fins al moment disponibles, podem considerar que possiblement aquesta estructura es va reblir molt ràpidament amb dipòsits d'argiles procedents de la desintegració d'alguns murs propers, en un moment en què la cisterna ja estava desproveïda de la seva coberta.

El farciment de la cisterna que acabem de descriure ens posa sobre la pista de la tècnica constructiva que es va utilitzar en la construcció d'aquest edifici tot sembla indicar que les parets van ser construïdes amb tàpia i tovot, disposades sobre un fonament de pedra. Això explicaria per què no s'ha conservat cap paret en el seu alçat original ni ha estat possible trobar pedres escampades en superfície procedents de l'enderroc dels murs, com seria previsible. La pedra emprada en aquests fonaments, que en alguns dels trams són blocs regulars tallats en forma de carreu, va ser portada expressament des d'un altre indret, ja que la pedra de guix pròpia del turó no resulta apta per a la construcció. L'esforç afegit que va suposar l'obtenció de material constructiu i la concepció de temporalitat de l'establiment van ser aspectes que probablement van condicionar la tria de la tècnica constructiva utilitzada. Tanmateix, l'ús de tècniques de construcció amb terra no invalidava que els habitatges tinguessin un alt grau de confortabilitat i disposessin de detalls constructius de gran qualitat, com els diversos paviments i estucs ja mencionats, que devien reforçar la sumptuositat d'algunes estances.

SECTOR C. MURALLA

Els treballs d'excavació a la zona de la muralla (figura 5) s'han centrat exclusivament en l'extracció de la capa superficial d'origen vegetal que cobria aquesta estructura. El resultat ha deixat al descobert un extens tram del mur perimetral que rodeja el turó de Puig Castellar en una extensió de més de 250 m lineals. Podem confirmar la hipòtesi inicial que apuntava al fet que pogués tractar-se d'una muralla defensiva, ja que hem pogut resseguir el traçat sud d'aquesta fortificació en tota la seva extensió, aproximadament 180 m lineals (figura 6), i mostra entre 3 i 4 torres: una torre quadrada (figura 7), restes d'una segona i, en els dos extrems, s'aprecien uns reforçaments amb doble paret que a priori interpretem com reforços per a baluards defensius que caldrà acabar de definir en properes campanyes. La muralla d'aquest tram sud no segueix un traçat totalment recte. A partir de la torre central observa una lleugera inflexió que canvia la seva orientació en pocs graus, a fi d'adaptar-se la topografia que marca el mateix turó. A l'extrem SE, on sembla que també es perfila una to-

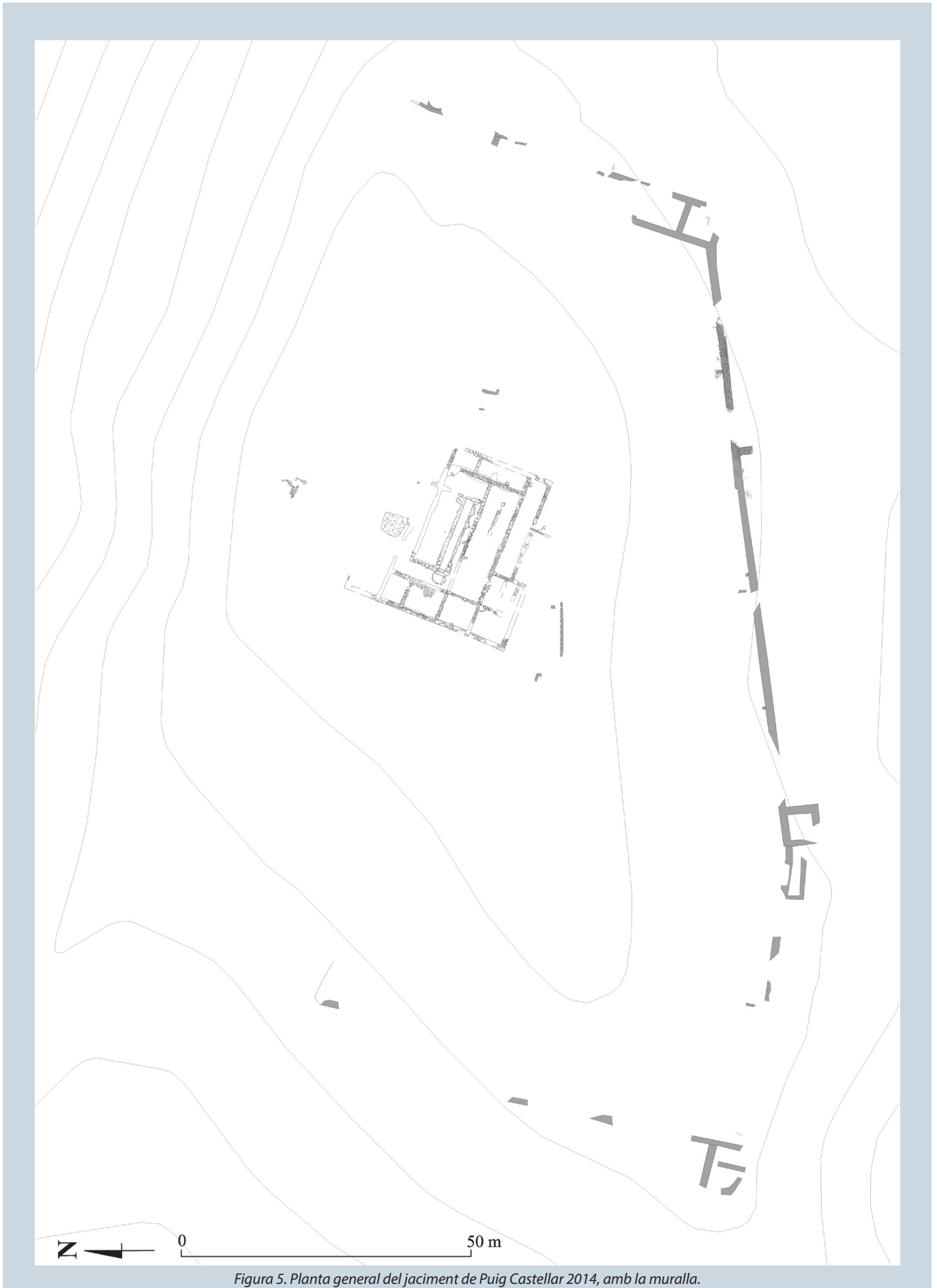

Figura 5. Planta general del jaciment de Puig Castellar 2014, amb la muralla.

Figura 7. Torre quadrada documentada a la muralla.

Figura 6. Tram de muralla descobert fins el setembre de 2014.

construcció d'aquesta defensa, ja que la mateixa topografia feia de defensa natural.

La muralla es disposa directament sobre la roca natural retallada, sense indicis de fonamentació. Presenta una amplada d'entre 1 i 1,20 m i les pedres són de mides diverses i s'utilitzen majoritàriament sense desbastar. Tot i així, s'observa com es van reservar les cares més planes per als exteriors dels parament intern i extern i, en canvi, no s'observa aquesta selecció prèvia en el rebliment intern. Tot i el desgast natural i l'erosió que mostren alguns blocs, podem assegurar que en el moment de la construcció es van seleccionar els blocs més regulars per bastir la filada inferior per donar així més estabilitat a l'estructura. En la construcció de la muralla per lligar les pedres es va utilitzar una mena de morter pobre, format

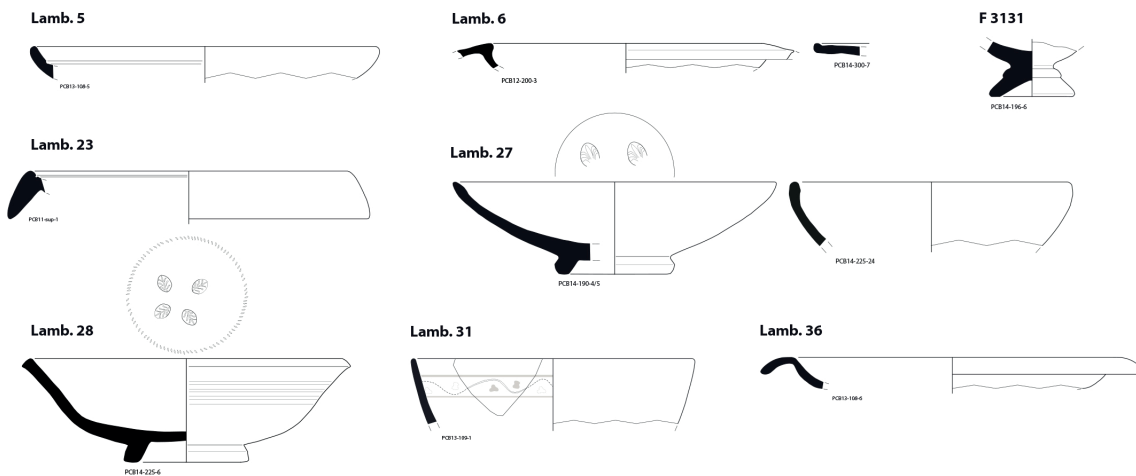
per terra i guix procedents de l'entorn immediat. La naturalesa geològica de les pedres utilitzades indica dos orígens diferents: la pedra més utilitzada en la construcció de la muralla va ser el gres, una pedra sorrenca pròpia de la comarca però inexistente en el turó, que permet treballar-la fàcilment fins a obtenir blocs regulars. Aquest tipus de pedra és el que trobem utilitzat en la construcció de la fonamentació de tots els edificis del sector B; en una menor proporció, trobem blocs de guix procedents del mateix turó, molt més difícils de tallar i que s'utilitzen aleatòriament, sobretot en el farciment intern de l'estructura. Els blocs es disposen formant filades, de les quals se n'han conservat entre dues i tres. Pensem, però, que originalment no en devien tenir gaires més, ja que si seguim els models de recintes militars d'aquesta època, les bases pètries de les muralles solien tenir entre 0,80 i 1 m d'altura i la resta de l'alçat era construït en tàpia. Potser això ajuda a explicar com és que es troba tan poca pedra caiguda en el frontal d'aquesta muralla. Tot i així, en els punts que la topografia del turó ho requeria aquesta base de pedra devia tenir una alçada superior, tal com sembla perfilar-se en els angles i a la torre.

PRIMERS CONCLUSIONS

Podem avançar com a primeres conclusions que estem davant d'un jaciment singular per la seva tipologia i significació històrica. La primera hipòtesi que havíem plantejat, que apuntava a un caràcter militar, continua sent vàlida, tot i no disposar de gaires restes de militaria. La planta de l'edifici, tot i el coneixement encara parcial, ens recorda algunes dependències de caire campamental que podrien correspondre perfectament als *principia* d'un establiment militar. La seva situació preeminent en el cim del turó resulta un altre element que cal considerar en aquesta línia, juntament amb l'existència de les habitacions pavimentades amb una tècnica constructiva clarament d'origen italià, excepcional en aquestes èpoques primerenques a Hispània, així com la utilització de diferents tipus d'estuc a les parets. Aquests detalls d'arquitectura suntuària en una època tan primerenca (segona meitat de segle II aC) constitueixen un dels exemples residencials romans més antics trobats fins ara a la península Ibèrica. L'existència d'un mur perimetral torreat que tanca tot el conjunt i que faria les funcions de muralla defensiva és un argument més en aquesta línia interpretativa. El clos tancat per aquest perímetre murat és força extens, rondava les 1,6 hectàrees d'extensió, unes mides molt adients per aixoplugar una guarnició militar amb totes les seves necessitats. Desconeixem gairebé del tot com estava distribuït l'espai interior, però algunes pedres soltes i diverses concentracions de material en superfície ens posen sobre la pista que, sota la massa arbòria actual, s'hi amaguen nous elements construïts que ajudaran a definir millor l'assentament i el seu urbanisme. La mateixa existència d'una cisterna a la terrassa superior indica la voluntat d'assegurar-se un abastiment d'aigua, tot i tenir dos cursos estables d'aigua propers: la riera de Biosca i el riu Llobregós.

Pel que fa a la cronologia podem avançar alguns aspectes de forma provisional a partir dels materials (figures 8 i 9). Les ceràmiques de vernís negre: campaniana A clàssica (Lamb. 23, 36, 31, 27) i algunes calenes; les àmfores d'algunes varietats africanes molt significatives (T.7.4.1.1), les àmfores vinàries de la regió de la Campània (Dressel 1A i grecoitàliques) es mouen

Campaniana A

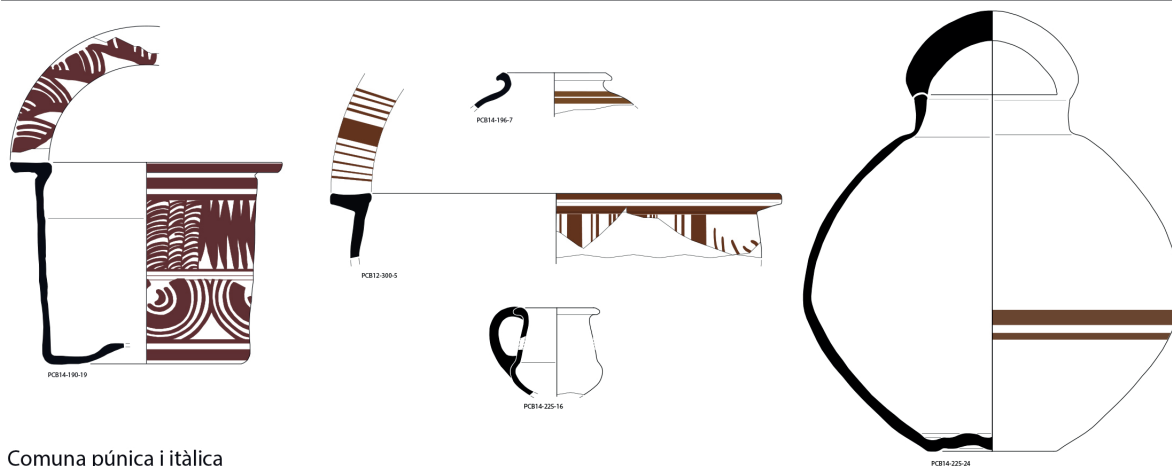
Campaniana B

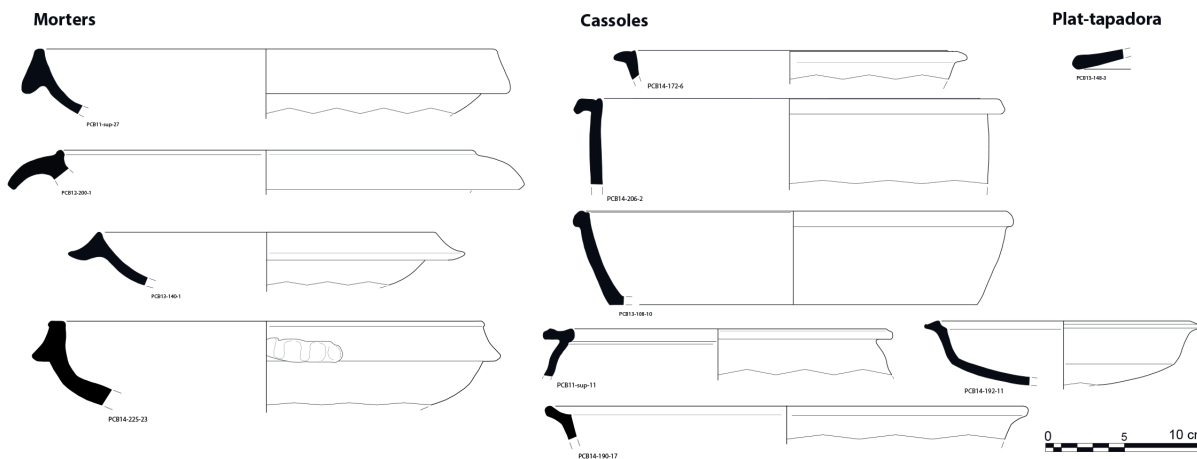
Parets fines

Ceràmica ibèrica

Comuna púnica i itàlica

Puig Castellar de Biosca (PCB)

Figura 8. Ceràmica fina, ibèrica i comuna importada, localitzada a Puig Castellar.

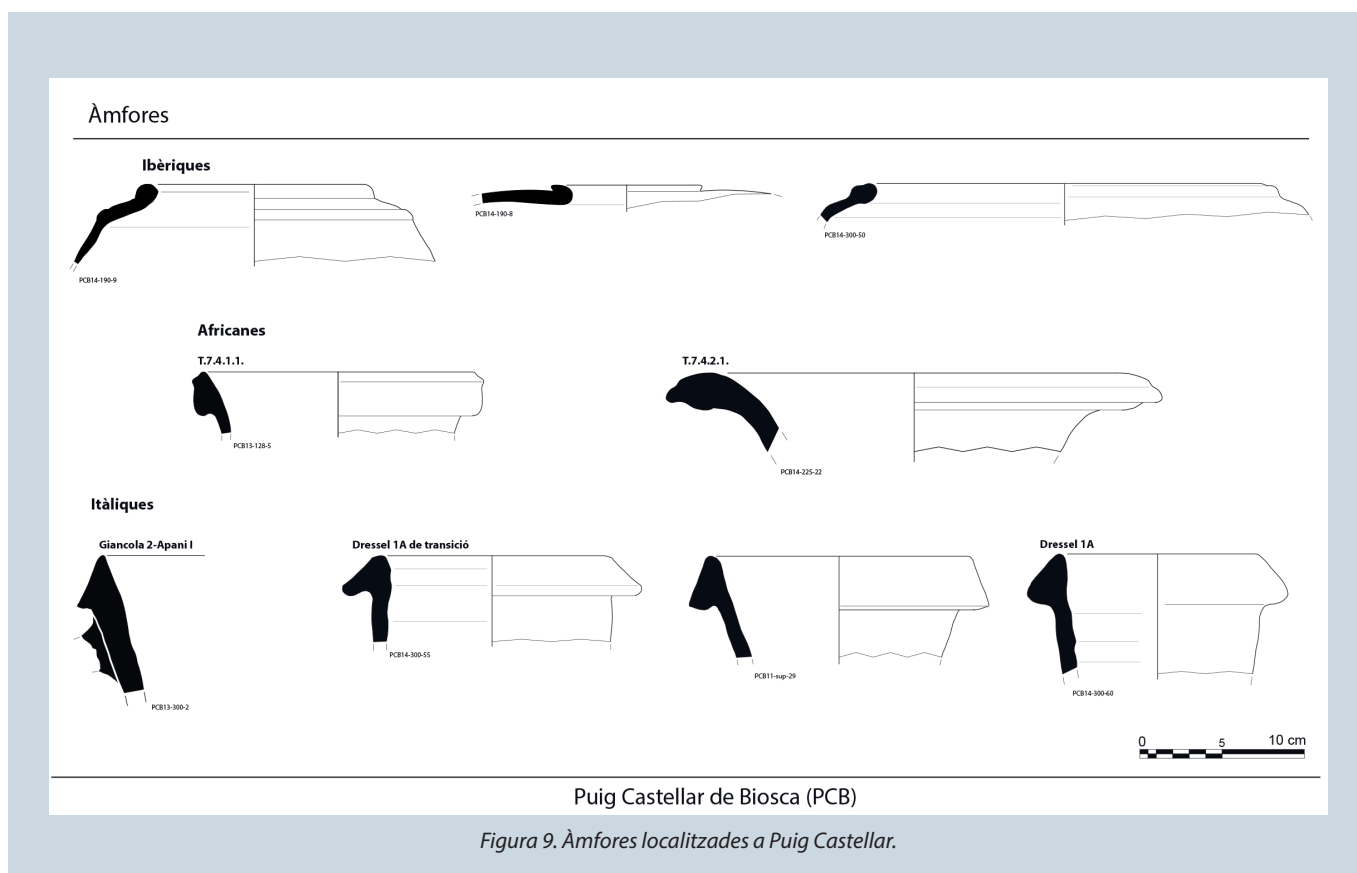

Figura 9. Àmfores localitzades a Puig Castellar.

dins la segona meitat del segle II aC. Les poques àmfores brindisines contrasten amb una major quantitat d'àmfores d'origen calabrès i de la badia de Cadis, que són corrents en contextos de la segona meitat de segle II aC. Destaquen també diversos morters itàlics, així com de ceràmica comuna itàlica i púnica. Entre el material de tradició ibèrica destaca una forta presència d'àmfora de boca plana, un envàs que s'associa habitualment amb el transport de cervesa, així com alguns *kala-thoi* pintats. L'ampli catàleg amfòric suggereix un abastiment divers i continuat de productes itàlics i africans, que hem de relacionar forçosament amb els subministraments oficials de l'exèrcit romà propis d'aquest període.

També hem observat un detall que ens sembla significatiu. La poca presència de *tegulae* en tot l'assentament crida enormement l'atenció en un establiment d'aquestes característiques, sobretot després d'haver constatat que no eren un element constructiu desconegut en el jaciment. Fins ara, tan sols s'han recuperat dos fragments de *tegulae*, les anàlisis dels quals ens donen un origen itàlic (Campània i Laci). Una proporció irrisòria atenent a les proporcions en què apareix habitualment aquest material en les cobertes. El saqueig de carreus del fonament d'algunes parets, així com de la coberta de la cisterna, ens porta a pensar que durant el procés de desmantellament d'aquesta guarnició, previ a l'abandonament definitiu, va produir-se un desmuntatge sistemàtic i ordenat d'aquells elements constructius que encara posseïen un cert valor d'ús (teules i carreus), segurament per emprar-los i reutilitzar-los en un altre indret proper, que podria ser molt bé la ciutat de Ilesso.

BIBLIOGRAFIA

- ASENSIO, D.; CARDONA, R.; MORER, J.; POU, J.; GIL, B.; CANTERO, F.J.; SANCHEZ, L. (2014). «Novetats de la recerca en els nuclis lacetans de Castellvell (Olius) i Sant Miquel de Sorba (Montmajor). Les campanyes del 2011 al 2013» a II Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central 2012. Actes (Vic, 13-15 de setembre 2012). Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura; Museu Episcopal de Vic, p. 104-110
- CARRERAS, C.; MARTÍN, A.; PERA, J.; RODRIGO, E., "Las ánforas de Brindisi en la Hispania Citerior. Pautas de distribución y consumo", *Sagvntvm, Papeles del laboratorio de Arqueología de Valencia*, 48, p. 103-122
- CARRERAS, C.; PERA, J.; RODRIGO, E.; ROMANÍ, N.; PADRÓS, N.; GUITART, J. "La conquista romana en el Nordeste de la Hispania Citerior (s.II aC). Estudio del asentamiento de Puig Castellar (Biosca, Lleida)" a *Actas del XVIII Congreso Internacional de Arqueología Clásica. Centro y Periferia en el mundo clásico. Vol II. Mérida*, p. 1761-1764
- PERA, J., CARRERAS, C.; ROMANÍ, N.; RODRIGO, E.; PADRÓS, N.; DE SOLÀ, G., "El proceso de implantación territorial romana en el NE de la Provincia Citerior en el siglo II aC. Análisis de tres modelos de ocupación: Ilturo, Can Tacó y Puig Castellar de Biosca" a PERA, J.; VIDAL, J., (ed.) *Fortificaciones y control del territorio en la Hispania Republicana*, Ed. Pórtico, Zaragoza, 2016.

